

VLAAMSE RAAD

ZITTING 1992-1993

15 DECEMBER 1992

VOORSTEL VAN RESOLUTIE

— van de heer P. Dewael —

betreffende het cultuurbeleid in Vlaanderen

De Vlaamse Raad,

— bij ontstentenis van een beleidsnota over het cultuurbeleid in Vlaanderen ;

— verzoekt de Vlaamse Executieve zo spoedig mogelijk op basis van een beleidsnota een debat over het cultuurbeleid te voeren, rekening houdende met de bijgevoegde beschouwingen.

P. DEWAEEL

BIJLAGE

Beschouwingen betreffende het cultuurbeleid in Vlaanderen

1. Een samenleving in beweging

Onze samenleving is een complex samenspel van mensen en structuren, van economische, sociale en culturele sferen die op elkaar inspelen en die elkaar voortstuwen naar wat men 'vooruitgang' noemt. Meer en meer wordt het individu geconfronteerd met steeds ingewikkelder technologische ontwikkelingen en veranderingen. Meer dan ooit wordt zijn aanpassingsvermogen aangesproken.

De industriële samenleving, die gegroeid is uit de agrarische, loopt op haar laatste benen. We zetten de stap naar het post-industriële tijdperk ; de derde golf overspoelt ons.

De maatschappelijke veranderingen, op alle terreinen, zijn nooit zo groot geweest als de laatste decennia. Levensomstandigheden en -gewoonten gaan zelfs geen generatie meer mee.

Alles verandert snel, zowel op sociaal, economisch als op politiek vlak. De technologische vindingrijkheid schijnt geen grenzen te kennen. De grenzen worden continu verlegd.

Het komt erop aan dat elk individu de fundamentele mutaties die hiermee gepaard gaan, „op mensenmaat” kan verwerken. Het komt erop aan dat elk individu zichzelf kan blijven en zichzelf kan blijven waarmaken. Dan pas is de vooruitgang echte vooruitgang en wordt zo beschaving.

Het is de verantwoordelijkheid van elke overheid de voorwaarden te creëren om dit maximaal te waarborgen. Het voorwaarden scheppend kader is belangrijk maar niet de essentie : de sterkte en de zelfrealisatie van elk individu worden niet bepaald door de macht van de overheid, maar door de kracht die in eenieder schuilt en die door onderwijs en opvoeding versterkt kan worden.

We kunnen met grote stelligheid zeggen dat nooit voorheen de materiële basisvoorwaarden in zulke grote mate voorhanden waren, om elk individu daadwerkelijk aan zelfontplooiing en aan culturele verrijking te kunnen laten doen. Deze beide componenten zijn noodzakelijk om een continu proces van „ter discussie stellen” en dus van grensverlegging te stuwten.

Elk menselijk handelen en denken wordt gestuwd door een geluksstreven. Dit geluksstreven moet in een zo groot mogelijke vrijheid geconcretiseerd kunnen worden. Dit streven is in feite de motor van een dynamische samenleving. De kracht die in elk individu schuilt om in zijn snel veranderende materiële leefomgeving zichzelf te blijven, moet gevoed worden door warmte, gevoel, genegenheid, schoonheid, liefde, menselijkheid, esthetisch bewustzijn, begrip, nieuwsgierigheid, sociaal contact, . . .

Kortom door het bewustzijn van een dimensie meer, die we cultuur' noemen. Cultuur kleurt, differentieert, doet 'leven' ; het zuiver materiële uniformiseert, vervlakt, doet in eerste instantie louter „overleven”.

De culturele sfeer completeert de economische sfeer en zorgt voor de kansen op een zelfbewust mens-zijn. Kunst en cultuur kunnen de creativiteit, de ondernemingszin, de gevoeligheid, de zelfontplooiingsdrang aanscherpen.

II. Het begrip cultuur

Van oudsher tracht de mens zijn kennis, vaardigheden en ervaring door te geven aan de volgende generaties.

Het overdragen van welomschreven kennis en vaardigheden is de taak van het onderwijs, zowel tijdens als na de leerplicht.

Dit geldt zowel de basiseducatie en de alfabetisering, als voor een spits technologische opleiding. Met andere woorden zowel voor de direct op de arbeidsmarkt gerichte als de niet-direct op de arbeidsmarkt gerichte vorming.

Samen met wat door overdracht van kennis en vaardigheden in het onderwijs gebeurt,

zit in een volwaardige menselijke ontplooiing het zich eigen maken van een aantal hoedanigheden vervat, die maken dat een mens creatief, esthetisch bewust, gevoelig, erudiet en met stijl leeft, met andere woorden met „cultuur”, met warmte.

Dit zich eigen maken is geen traditioneel leerproces, maar het kan en moet wel binnen een leerproces (onderwijs) gestimuleerd worden. Het is een bij uitstek persoonsgebonden, individueel proces van persoonlijke ontplooiing.

Cultuur is derhalve een veel breder begrip dan schone kunsten en het moet ontdaan worden van zijn elitaire bijsmaak. Cultuur sluit kunst in. Kunst is een onderdeel van cultuur. Het begrip cultuur is in feite ongrijpbaar. Hoe cultuur te omschrijven ? Een exhaustieve opsomming blijft toch altijd onvolledig, maar steeds houdt cultuur verband met de zoektocht van de mens naar zelfverwezenlijking en dus geluk via creativiteit en zin voor esthetiek.

Het steeds groeien, uit zichzelf en samen met anderen, naar actieve zelfstandigheid, het verleggen van de grenzen, het stelselmatig ter discussie (willen) stellen zijn factoren van culturele beleving.

Hoewel een zekere kennis van culturele uitingen en verwezenlijkingen het culturele bewustzijn ongetwijfeld verhoogt mag cultuur niet verward worden met onderwijs of vorming.

Men kan veel over cultuur weten, zonder in wezen cultureel te zijn. Veel hangt af van de mate waarin men de mogelijkheid gekregen heeft zich in een cultureel kader te ontplooien.

Veel van wat vandaag door de overheid als cultuur wordt gereguleerd en gesubsidieerd, zit in de grijze zone tussen onderwijs, vorming, welzijnszorg en cultuur. Een duidelijke afbakening, wat niet wil zeggen een verenging, is gewenst om het zuivere cultuurbegrip te situeren en op te waarderen. Deze opwaardering moet groeien vanuit de mensen zelf, die het belang van het hier geschetste cultuurbegrip voor hun eigen mens-zijn gaan inzien. A fortiori zal opwaardering het beleid en het georganiseerde cultuurleven beïnvloeden.

III. Belang van cultuur

Dat het belang van cultuur nog niet door iedereen wordt erkend, is symptomatisch.

Na zovele jaren culturele autonomie wordt het nog steeds als noodzakelijk ervaren het belang van cultuur aan te tonen. Dat is uitzonderlijk. Er zijn weinig sectoren in het maatschappelijk leven waarvan het belang telkens weer beklemtoond moet worden voor er beleidsmatig over gepraat kan worden. Op zich is dat niet negatief omdat apriori's afgewezen moeten worden. Elke overheidsinterventie zou het best met dezelfde kritische instelling bekeken worden als het cultuurbeleid.

Al viert in onze hedendaagse samenleving de technologische euforie nog steeds hoogtij, toch groeit een ecologisch bewustzijn dat eigenlijk in se een cultureel bewustzijn is.

De euforie over de technologie gaat in feite uit van de technologie van de euforie : in de unidimensionele mens is geen plaats voor het culturele. Cultuur is dan niet meer dan een appendix.

En toch is voor eenieder op zich en voor de samenleving in haar geheel cultuur een levensnoodzakelijk element.

In de steeds ingewikkelder samenleving moet de mens in staat gesteld worden mens te zijn en te blijven op een autonome, creatieve manier, wat het maken van keuzen veronderstelt op een zo bewust mogelijke manier.

Een culturele betrokkenheid, met het liefst een persoonlijke actieve creatieve dimensie, is een belangrijke schakel in een harmonische menselijke ontwikkeling. Het streven naar geluk, dat niemand vreemd is, gevoed worden door zin voor schoonheid, door bewogenheid. Cultuur en haar gesublimeerde uiting, kunst, reiken hiertoe ontelbare aanknopingspunten aan.

Kunst en cultuur zijn verbonden met het wezen van de mens : ze maken het mogelijk een omgeving te interpreteren, te beleven, te vertalen, te (her)scheppen. In kunst en cultuur groeit de mens boven zichzelf uit.

Daarenboven zijn culturele betrokkenheid en beleving bij uitstek een voedingsbodem

voor een creatieve en inventieve, ondernemingsgezinde instelling. Een samenleving waarin creativiteit en inventiviteit een belangrijker plaats gaan innemen dan arbeid en kapitaal, moet derhalve die culturele betrokkenheid en beleving prioritair bevorderen. Cultuur en economie gaan hand in hand. Cultuur is een generator voor een bloeiende economie.

In secundaire orde is het belangrijk te beklemtonen dat de bestedingen van de overheid en van het bedrijfsleven in de sector cultuur een belangrijk economisch **multiplier-effect** hebben.

Wat in het licht van het voorgaande slechts een vaststelling is, van ondergeschikt belang ten aanzien van de andere argumenten om de culturele dimensie in een samenleving meer naar waarde te gaan schatten.

De niet-monetaire maatschappelijke meerwaarde van cultuur voor een samenleving moet op zich voldoende gewicht in de schaal leggen om de aandacht van die samenleving te krijgen.

IV. Cultuuraanbod : eenieders verantwoordelijkheid

Gelet op de levensnoodzakelijkheid van cultuur voor zowel het individuele **geluksstreven** als het goed functioneren, ook economisch, van een moderne samenleving, is het evident dat aan het tot stand brengen van een kwalitatief hoogstaand cultureel aanbod eenieder in onze maatschappij moet bijdragen, individueel zowel als georganiseerd, overheid zowel als bedrijfsleven.

De financiering van het culturele leven moet bijgevolg stoelen op een evenwichtige inbreng van de overheid, het bedrijfsleven en de cultuurconsument.

Om de door de verschillende partners ingebrachte middelen optimaal te laten renderen, moet het georganiseerde cultuurleven de hedendaagse managementtechnieken aanwenden, en bij de conceptie van het aanbod maximaal publieksgericht denken binnen het gekozen en ontworpen culturele referentiekader.

Economische wetmatigheden zoals kwaliteit, rendement en efficiëntie moeten, meer dan nu het geval is, in de cultuursector ingang vinden, hoewel uiteraard een cultuurproduct op zich niet in een economisch quantum gevat kan of mag worden.

V. Taak van de overheid : het cultuurbeleid

Waar ligt de overheidstaak ? Allereerst, waar ligt die niet ? Het cultuurbeleid van de overheid mag zich niet richten op een doel dat buiten de cultuur zelf ligt. Verder mag de overheid zich niet inlaten met de inhoud van de cultuur. Maar toch kan een overheid het maken van keuzen niet uit de weg gaan. Vandaar het belang van **adviesraden** met onafhankelijke deskundigen. De politieke verantwoordelijkheid voor de beslissingen komt evenwel de daartoe democratisch verkozen beleidsmensen toe.

Twee taken blijven essentieel voor de overheid : één aan de vraagkant en één aan de aanbodkant.

Gelet op het belang van cultuur, moet de overheid de vraag stimuleren via kunstzinnige opvoeding, in en buiten het onderwijs en in het kunstonderwijs.

Met alle mogelijke middelen moet het cultuurbeleid de samenleving sensibiliseren voor cultuur en bewust maken van het belang ervan. Dit betekent zowel een actie naar elk individu als een actie naar andere bestuursniveaus of overheidsdepartementen.

De overheid moet sensibiliseren, niet betuttelen of bevoogden. Cultuurbeleving kan immers enkel gedijen in strikte keuzevrijheid, eigenlijk in vrijheid tout court.

Cultuurbeleving mag in geen enkel opzicht verengd worden. Elk cultuurbelevend individu is anders en zal zijn cultuurbeleving dan ook anders invullen. Elk **cultuurcreërend** individu is anders en zal zijn cultuurcreatie dan ook anders invullen.

Het cultuurbeleid naar de vraagzijde strekt ertoe die keuzevrijheid zo bewust mogelijk aan te wenden : bewust van waarden, van gevoel, van artistieke, met een eigen kritische reflexie.

Er moet voor gezorgd worden dat de cultuursector uit de handen blijft van de

„zorgende” maatschappelijke werkers, met andere woorden van hen die menen te weten en te kunnen bepalen wat goed is voor de mensen.

Het overheidsbeleid aan de aanbodkant bestaat hoofdzakelijk uit het scheppen van kansen binnen een maatschappelijk cultureel referentiekader, waarvoor de overheid de algemene voorwaarden moet creëren, opdat dit zo breed en zo ruim mogelijk kan zijn.

Het cultuurbeleid moet steeds complementair zijn en bijgevolg gediversifieerd naargelang van de cultuuruiting en naargelang van het doelpubliek.

Veel van de cultuurbeleving en -productie gebeurt spontaan, los van welke overheids-inmenging dan ook.

De overheid moet wel een aanbod garanderen in die sectoren die vanuit de privé-sector alleen niet in stand gehouden kunnen worden, en ze moet ertoe bijdragen dat elk individu kan kiezen uit een gediversifieerd aanbod tot cultuurbeleving en persoonlijkheids-ontplooiing. De overheid moet een kader scheppen waarin de verbeelding tot haar recht kan komen, en daar zoveel mogelijk mensen bij betrekken en zelfvertrouwen geven.

Hieruit volgt dat het overheidsbeleid inzake cultuur steunt op twee pijlers : de kunsten en een veelzijdig sociaal-cultureel aanbod, zo dicht mogelijk bij de burger.

VI. Structurele vrijheid door openheid en pluralisme

Het maatschappelijk bestel in Vlaanderen wordt gekenmerkt door een belangrijke overheidspolitiek van onderaanneming : (algemeen) aanvaarde maatschappelijke taken worden vervuld door organisaties, die vaak ideologisch en/of filosofisch gekleurd zijn en die voor hun werk gesubsidieerd worden door de overheid.

Dit is eveneens het geval in de culturele sector. Het behoort om twee redenen niet tot de taak van de overheid deze verzuiling in stand te houden of te bevorderen :

- door de wisselwerking tussen politiek en de verzuilde netwerken van organisaties, wordt de structuur belangrijker dan het individu waarvoor de structuur is opgezet ;
- het komt het individu toe zijn waarden in te passen in of te distilleren uit zijn cultuurbeleving of -creatie. Een vooraf ‘filterende’ organisatie kan betuttelend en bevoogdend in plaats van ontvoogdend werken.

Derhalve moet de overheid als emanatie van alle individuen het cultuurleven stimuleren op basis van intern pluralistische criteria. Het is niet de taak van de overheid om ideologisch en filosofisch waardengebonden organisaties als dusdanig in stand te houden. Dat moeten en kunnen ze zelf doen, vanuit de bewuste participatie van daartoe in alle vrijheid gekozen individuen.

VII. Een hedendaags kunstenbeleid

Als cultuur een voorwaarde is om de mens echt mens te laten zijn, is kunstbeleving, de natuurlijke sublimatie van cultuur, daartoe het middel bij uitstek.

Het „ter discussie stellen”, dat elke cultuuruiting kenmerkt, wordt op de meest radicale wijze verpersoonlijkt door de scheppende kunstenaar. De kunstenaar stelt een bepaalde orde ter discussie omdat hij steeds op zoek is naar een bepaalde fundamentele waarheid. Omdat die waarheid nooit absoluut is verlegt hij steeds grenzen. Hij (her)ontdekt oude vormen en creëert er nieuwe. Via de commentaar die hij met zijn creaties op zijn omgeving, in ruimte en in tijd, geeft, is hij de motor tot verandering en dus antenne voor de samenleving van morgen.

Het is de scheppende kunstenaar die zorgt voor een verrijking van het kunstpatrimonium, en die dus gekoesterd moet worden door de samenleving, dus ook door de overheid.

Het kunstbeleid moet gericht zijn op stimuleren, niet op verzorgen. Een statuut van de kunstenaar dat van hem een ambtenaar maakt, is derhalve uit den boze. Kunst komt tot stand door creativiteit, inspiratie, talent elementen die niet door subsidies worden verkregen. Soms krijgt men de indruk dat kunstproductie alleen nog maar een kwestie is van geld en al lang niets meer te maken heeft met bevlogenheid en doorzettingsvermogen. Kunstbeleid is evenwel geen sociaal of werkgelegenheidsbeleid.

Het overheidsbeleid ten aanzien van de scheppende kunstenaar moet voorwaarden scheppen en barrières wegnemen. Voorwaarden scheppen in de zin van het ter beschikking stellen van infrastructurele mogelijkheden en het voeren van een projecten- en opdrachtenbeleid. Barrières wegnemen betekent maatregelen treffen in de juridische, administratieve, fiscale en arbeidstechnische sfeer.

Vele creaties van scheppende kunstenaars vinden het publiek via kunstverspreidende instellingen theaters, opera's, musea, culturele centra, muziekensembles, e.d.

Ten aanzien van deze instellingen moet een politiek van stimulering van de eigen verantwoordelijkheid worden gevoerd, waarbij tekortsubsidiëring wordt afgeschaft en sponsoring en privé-inbreng worden aangemoedigd.

Met het invoeren van enveloppesubsidies moet de overheid een contract afsluiten op basis van een artistiek project voor een wel bepaalde termijn.

De mobiliteit van werknemers binnen de culturele sector in het algemeen en de kunstsector in het bijzonder moet zoveel mogelijk bevorderd worden.

De zorg voor het artistieke verleden mag nooit de aandacht voor de hedendaagse kunstcreatie en het hedendaagse kunstaanbod verdringen. Opdat de cultuurconsument met „kennis van zaken” de actuele kunstuitingen kan assimileren, moeten deze evenwel op gepaste wijze geduid en gesitueerd worden. De band tussen scheppende en uitvoerende kunstenaars en het publiek moet derhalve hersteld worden.

VIII. Cultuur in dialoog

Ondanks het feit dat cultuurbeleving in wezen een individuele verrijking betekent en het gevolg is van een individuele keuze, wint die cultuurbeleving aan diepte door confrontatie en dialoog met anderen. Vandaar het belang van het sociaal-culturele element in een samenleving : mensen die ervoor kiezen samen, in een sociaal verband, cultuur te assimileren en te ontdekken.

Het verenigingsleven, dat in Vlaanderen bijzonder rijk is, is vanwege zijn hechte verankering en dus zijn fundamenteel democratisch karakter, één van de belangrijkste hefbomen voor een bloeiend cultureel leven. Het sociaal-culturele leven in het algemeen, en het verenigingsleven in het bijzonder hebben echter door het ingrijpen van de overheid door middel van decreten in de zeventiger en tachtiger jaren, veel van hun culturele verankering verloren en zijn daardoor verarmd.

De van overheidswege opgelegde maatschappelijke doelstellingen en normen maakten dat het sociaal-culturele werk vervreemdde van zijn initiële bestaansredenen, wat geleid heeft tot een identiteitscrisis. Overlappingsen met onderwijs en welzijnszorg, een profiel en een mentaliteit van verzorging in plaats van ontvoogding, een overdreven institutionalisering en bovenal de verzuiling en belangenbehartiging hebben dit in de hand gewerkt.

Het sociaal-culturele werk moet bevrijd worden uit die beklemming, door de taken te herdefiniëren met het oog op een herwaardering van het cultuurbegrip, door de individuele keuzevrijheid maximaal te respecteren, door een deregulering en het nastreven van een open maatschappijgeest.

Het komt er voor het sociaal-culturele leven, hoeksteen van een bloeiend cultuurleven, op aan in een geest van keuzevrijheid, over een waaier aan culturele ontplooiingskansen te beschikken, waarbij cultuurbeleving zowel actief als passief, zowel recreatief als inspannend moet worden opgevat.

De overheid kan daartoe bijdragen door, zo decentraal mogelijk, operationele infrastructuur ter beschikking te stellen met gekwalificeerd personeel. Culturele centra en openbare bibliotheken vormen zo op gemeentelijk niveau de draaischijven van het culturele leven.

Elke persoon kan er hetzij als individu, hetzij via een organisatie terecht. Het intern pluralistisch beheer, van de infrastructuur garandeert dat iedereen aan bod komt, ook de niet-georganiseerden.

Door een evenwichtige kostenverdeling tussen centrale overheid, plaatselijke overheid en gebruiker zal het aanbod aan de vraag, ingegeven door de lokale belangstellingsfeer, beantwoorden.

IX. Cultuur als venster op de wereld

De identiteit van een volk wordt vaak gekenmerkt door wat men zijn cultuur noemt. Cultuur en vooral cultuurautonomie kunnen daarom voorwerp van strijd zijn, van trots, van gemeenschapsgevoelen.

Een bewustzijn van de eigen culturele identiteit en autonomie mag evenwel geen drang naar isolement, naar afzondering, naar navelstaarderij tot gevolg hebben.

Integendeel, cultureel bewustzijn wint aan diepte door confrontatie en dialoog met andere culturen. Een cultuurbeleid moet dus gericht zijn op de internationale dimensie. Voor Vlaanderen in de eerste plaats op de Europese.

De identiteit van Europa wordt voor een groot stuk gevrijwaard door de rijkdom en de verscheidenheid aan culturen, waarvan sommige de bakermat vormen van een groot deel van de menselijke beschaving.

De Europese culturele uitdaging bestaat in het garanderen van deze pluriformiteit.

X. Appel aan de jeugd

De jeugd houdt steeds de toekomst in zich. Opvoeden in de zin van weerbaar maken en van identiteitsverwerving in onze snel evoluerende samenleving is dan ook van levensbelang.

Weerbaar worden en identiteit verwerven hebben echter wellicht evenveel, zoniet meer te maken met cultuur, zoals hier omschreven, dan met het louter vertrouwd maken met de geheimen van de wetenschap.

Het onderwijs moet daarom bereid gevonden worden om voluit het belang van cultuur in te zien en daadwerkelijk te laten blijken via integratie van bevorderende maatregelen inzake cultuurbeleving.

De samenleving overspoelt ons via de media met een enorme stroom aan informatie. Het komt er vooral op aan de jeugd te leren met deze informatie om te gaan en op een kritische, onafhankelijke wijze een persoonlijke mening te vormen. Niet alleen kunnen lezen en schrijven zijn immers van belang, maar ook met die vaardigheden een constructieve gedachtengang opbouwen. Zoniet kunnen de snelheid van de informatiestroom en de moeilijkheid om deze te assimileren tot een secundair analfabetisme leiden.

XI. Tot besluit

Het opwaarderen van de cultuur is een belangrijke uitdaging voor de samenleving van de jaren '90.

Onderwijs en cultuur zullen immers steeds meer aan belang gaan winnen.

Elk cultuurbeleid moet er evenwel van uitgaan dat het geen definitieve antwoorden geeft en dat het vele vragen openlaat. Daar moet elk cultuurbeleid mee leren leven.

Een cultuurbeleid kan alleen maar streven naar het ontkrachten van de volgende uitspraak van Gerrit Komrij :

„Kunst en Politiek. Hoe komt het toch dat je, telkens als iemand probeert tussen die twee een band te leggen, het idee krijgt dat hij bezig is met naald en draad twee zeepbellen aan elkaar te naaien ?

Zolang de kunst niet door en door politiek is en de politiek niet door en door kunst, komt het neer op dit aan elkaar naaien van zeepbellen. En verder niets.”
